

MLADI UOČI TREĆEG MILENIJA

Vlasta Ilišin i Furio Radin (ur.)

Zagreb: Institut za društvena istraživanja; Zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 2002., 355 str.

Knjiga *Mladi uoči trećeg milenija* u izdanju Instituta za društvena istraživanja i Zavoda za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži integralni je izvještaj empirijskog istraživanja *Vrijednosni sustav mladih i društvene promjene u Hrvatskoj* što ga je realizirala grupa istraživača u Institutu za društvena istraživanja u Zagrebu. Knjiga sadrži 12 priloga na 355 stranica. Predgovor je napisao prof. dr. Josip Županov, a urednici su Vlasta Ilišin i Furio Radin.

U prvom prilogu autori Vlasta Ilišin i Furio Radin uvodno govore o fenomenu mladih i značajkama njihova položaja u tranzicijskom društvu, o općim ciljevima istraživanja i njegovoj metodologiji: predmetu, ciljevima i hipotezama, instrumentu, uzorku (1.700 ispitanika) i tehnikama obrade podataka, napominjući da će se rezultati, kada god to bude moguće, komparirati s rezultatima istraživanja iz 1986. godine.

“Mladost, odraslost i budućnost” prilog je Vlaste Ilišin. Nakon uvoda, autorica određuje osnovne pojmove i koncepte. Osnovni nalaz jest da je hrvatska mladež polarizirana na one koji zastupaju mlado-centrični koncept (kojem teže mladi, urbanog domicila, nastanjeni u razvijenim regijama, prosječno obrazovaniji, oni koji nisu u braku i nereligiozni su), i one kojima je bliži odraslocentrični koncept mladosti (oni koji su na izmaku omladinske dobi, ruralnog rezidencijalnog statusa, iz nerazvijenih regija, nižeg obrazovanja, koji su u braku i koji se smatraju religioznima). Budući da je težnja mladocentričnosti povezana s razinom razvijenosti društva, autorica ustvrđuje da je hrvatsko

društvo još u znatnoj mjeri obilježeno tradicionalizmom (osobito patrijarhalnošću i paternalističkim odnosom prema mladima) te da znatnija modernizacija u tom pogledu tek slijedi.

Furio Radin u tekstu “Vrijednosne hijerarhije i strukture”, uspoređujući rezultate iz 1986. i 1999. g., pokazuje da je unatoč bitnim društvenim promjenama još izrazitije zastupanje vrijednosti privatnosti i individualne afirmacije, s jasnom porukom da mladi sve više svoju budućnost vide kao cilj koji se može postići isključivo oslanjajući se na svoje vlastite snage, te podršku obitelji i bližnjih, uz veliko nepovjerenje prema institucijama društva, posebno političkim. U porastu je značenje sljedećih vrijednosti: materijalnog položaja, samosvojnosti, profesionalnog uspjeha, a velik uspon pokazuju i vrijednosti vezane za tradiciju, posebno nacionalnost i vjeru. Raste i vrijednost vlasti, vjerojatno shvaćena kao jedna od realnih mogućnosti da se poboljša materijalni i društveni položaj pojedinca.

U tekstu “Religioznost i nereligioznost i neke vrijednosti mladih” Dinka Marinović Jerolimov analizira rasprostranjenost pojedinih dimenzija religioznosti među religioznima, manje religioznim i nereligioznim ispitanicima, razlike koje postoje među tim grupama s obzirom na neke sociodemografske korelate religioznosti i nereligioznosti i neke vrijednosne aspekte – ulogu religije u životu mladih, utjecaj Crkve na njihovo mišljenje, te sukladnost stavova ispitanika sa stavovima Crkve o nekim značajnim pitanjima s područja seksualnosti, te izvanbračnog i bračnog života. Rezultati pokazuju da je među mladom populacijom, komparativno gledajući, porasla religioznost u svim istraživanim dimenzijama, da dominiraju oblici tradicionalne religioznosti (konfesionalna samoidentifikacija, vjerovanje u Boga, religijska samoidentifikacija), a da su oblici aktualne religioznosti manje pri-

sutni (religijska praksa). Analiza sociodemografskih pokazatelja religioznih i nereligioznih, praktikanata i nepraktikanata, pokazala je da su odrednice veće religioznosti prije svega ambijentalne i socijalizacijske. Na razini vrijednosti, mladi ne doživljavaju nespojivim smatrati se religioznima, a imati stavove suprotne stavovima religije i Crkve u području seksualnosti i morala, što ukazuje na svojevrsni vrijednosni relativizam, na moguće stanje interiorizacije objektivne konfuzije, ili pak na začetke postmoderne eklektičke svijesti.

U tekstu "Mladi u Hrvatskoj – između nacionalnog identiteta i europske integracije" Branislava Baranović, u kontekstu tranzicijskih i integracijskih procesa u Europi, istražuje kako se formirao odnos mladih prema vlastitoj naciji, integracijskim procesima u Europi i pojedinačnim europskim nacijama. Analiza je ukazala na heterogenu strukturu nacionalne svijesti mladih, te da se odnos prema vlastitoj naciji, komparativno gledajući, djelomično promijenio u smjeru veće rasprostranjenosti nacionalnoobojenih tvrdnji, pa i onih čiji sadržaj implicira glorifikaciju i nekritički odnos prema vlastitoj naciji (istovremeno je došlo do pada atraktivnosti kozmopolitski konotiranih tvrdnji), ali još uvijek, i uz takve stavove, prevladava otvorenost prema svijetu i utjecajima drugih kultura. Što se tiče stavova koji se odnose na uključivanje Hrvatske u europske integracijske procese, također se javlja heterogeno mišljenje. Uz proeuropske javljaju se i antieuropski stavovi, kritički, ali i nekritički stavovi mladih prema osposobljenosti Hrvatske za europsku integraciju. Veći dio mladih ima kritički odnos prema osposobljenosti Hrvatske da udovolji kriterijima ulaska u Europu, osobito prema nedovoljnoj demokratiziranosti političkog i društvenog života, uključujući i poštivanje ljudskih i manjinskih prava, što upućuje da je ve-

ćina njih interiorizirala demokratske društvene vrijednosti i pluralizaciju društva. Analiza varijance pokazala je da na navedene razlike (u odnosu prema naciji i prema europskim integracijskim procesima) utječu sociodemografska obilježja, osobito modernizacijske varijable – obrazovanost ispitanika i roditelja, njihov rezidencijalni status, teritorijalna pripadnost i političke preferencije. Njihova veća zastupljenost veže se uz labaviju nacionalnu vezanost i kozmopolitizam. Autorica zaključuje da je većina mladih, unatoč razdoblju snažne nacionalne homogenizacije, očuvala tipičnu generacijska obilježja: kritičnost i otvorenost za pluralizaciju društvenog prostora i svijet oko sebe.

U prilogu "Mladi i politika" Vlasta Ilišin nastoji odgovoriti na nekoliko pitanja: kakve su stranačke preferencije današnje generacije mladih u Hrvatskoj, kako mladi percipiraju društvenu stvarnost, kakve su političke vrijednosti i stavovi mladih, kakva je politička participacija i potencijal mladih. Cilj analize bio je ustanoviti distribuciju i strukturiranost ispitivanih pojava te njihovu povezanost sa sociodemografskim, sociostrukturnim i sociokulturnim obilježjima mladih. Autorica je pošla od hipoteze da je odnos mladih spram politike u značajnoj mjeri određen njihovim sociostrukturnim obilježjima i promjenama koje su se zbivale na društvenoj i političkoj razini. Rezultati pokazuju da mladi nisu monolitno političko tijelo, a da na doživljaj politike i prihvaćanje političkih stavova utječe obrazovanje, socioprofesionalni status, dob i stranačka preferencija; manje utječu spol, regionalna pripadnost, stupanj obrazovanja oca i religiozna samoidentifikacija ispitanika. Kada se povežu svi dobiveni nalazi, moguće je mlade polarizirati u dvije velike skupine. Na jednom su polu najobrazovaniji i najstariji omladinci, studenti (i ponekad zaposleni), iz većih urbanih središta i pristaše LS-a i

SDP-a, te u nešto manjoj mjeri ispitanici iz Zagreba, Istre i Primorja, oni čiji je otac akademski obrazovan i koji se izjašnjavaju kao nereligiozni. Na temelju tih nalaza može se reći da se radi o socijalno kompetentnijoj omladini, nasuprot društveno inferiornoj mladeži koja se nalazi na drugom polu, a čine je najmlađi i najniže obrazovani ispitanici, učenici, ruralna mladež, simpatizeri HDZ-a i HSP-a, te u nekim slučajevima mladi iz istočne i sjeverne Hrvatske, porijeklom iz obitelji gdje je otac niže obrazovan, te oni koji se deklariraju kao religiozni.

U tekstu "Što mladi misle o obrazovanju" Branislava Baranović polazi od teze da je obrazovanje za mlade obveza, ali i vrijednost čije postignuće omogućuje ostvarenje njihovih individualnih životnih ciljeva. Nastojao se ustanoviti odnos mladih u Hrvatskoj prema očekivanoj koristi od školovanja u različitim životnim situacijama – kako mladi ocjenjuju ulogu škole u njihovu pripremanju za život u odrasloj dobi. Rezultati su pokazali da mladi imaju relativno visoka očekivanja od školskog obrazovanja, u kojemu prije svega vide sredstvo koje pridonosi njihovu osobnom razvoju, zatim da im pomogne da riješe (po završetku školovanja) osnovne egzistencijalne probleme, da se osamostale. Značaj obrazovanja kao sredstva socijalne promocije je u drugom planu. Najmanje im je značajna funkcija škole kao sredstva općedruštvene i političke socijalizacije, što nije karakteristika samo mladih u Hrvatskoj. Analiza je pokazala da se odnos mladih prema obrazovanju razlikuje ovisno o njihovim sociodemografskim osobinama, ponajprije socioprofesionalnom statusu, obrazovanju roditelja i ruralno-urbanom rezidencijalnom statusu. Tako su mladi s visokim obrazovanjem koji žive u razvijenim i urbanim sredinama, s visokoobrazovanim roditeljima, kritičniji prema obrazovanju i rezerviraniji u pogledu njegova značaja

za njihovu profesionalnu i društvenu integraciju i promociju.

Helena Štimac Radin u prilogu "Radne vrijednosti mladih" analizira rasprostranjenost i strukturu pojedinih radnih vrijednosti te komparira dobivena temeljna obilježja odnosa prema radu generacije s kraja devedesetih s vrijednosnim preferencijama generacije iz sredine osamdesetih, u svrhu detekcije utjecaja društvenih promjena na stajališta prema radu. U radu je potvrđena pretpostavka da će u mladeži jačati ektrinzična motivacija uslijed sve nepovoljnijega društvenoga položaja i posljedica dugoročne nezaposlenosti. Visoka pozicioniranost značenja rada, uz visoke aspiracije s jedne strane, i isključenje mladih iz svijeta rada s druge strane, jasan su izraz proturječja između razine očekivanja i nemogućnosti ostvarivanja ne samo intrinzičnih nagruća već i osnovnih egzistencijalnih potreba mlade generacije.

"Rizici nezaposlenosti" još je jedan rad Helene Štimac Radin. Na razini cjelokupnog uzorka ispitanika detektirala se percepcija odnosa društva prema nezaposlenima, ali i percepcija glavnih razloga visoke nezaposlenosti u Hrvatskoj. Osim toga, u upitnik je uvršten poseban separat koji je sadržavao instrumente za mjerenje stavova i ponašanja samo nezaposlene mladeži, koja je činila blizu 20% od ukupnog uzorka. Iako je od sredine osamdesetih do danas došlo do bitne promjene u strukturi nezaposlenih, s obzirom na opadanje udjela osoba mlade dobi, i dalje je nezaposlenost najizrazitiji problem današnje mlade generacije. Ispitanici su precizno detektirali ne samo najveće probleme hrvatskog društva već i neprimjerenu reakciju države i društva na masovnu nezaposlenost i socijalne i sociopsihološke posljedice koje iz toga proizlaze. Stoga je primjetna frustracija i apatija mladih, a manifestira se u zaobilazanju društvenog i političkog angažma-

na i gubljenja povjerenja u važne institucije sustava, ali i povećanoj spremnosti za napuštanjem zemlje u potrazi za zaposlenjem. Promjene danas, u odnosu na osamdesete, vidljive su i u smanjenju udjela mladih koje izdržava obitelj te porasta broja onih koji su prinuđeni snalaziti se na bilo koji način da bi osigurali osnovna sredstva za život. Procjene radnih perspektiva i dalje su izrazito negativne.

“Crna boja posla” treći je tekst Hele-
ne Štimac Radin, čija je tema participacija
mladeži na neformalnom tržištu rada.
Ova je tema zanimljiva bar iz dva razlo-
ga: alarmantno visoke stope registrirane
nezaposlenosti koja dovodi do stalnog
porasta sive ekonomije i nepostojanja em-
pirijskih podataka na temelju kojih se
mogu donositi pouzdani zaključci o za-
stupljenosti mladih u tzv. neslužbenom
gospodarstvu. Cilj je bio utvrditi u kojem
obujmu mlada generacija sudjeluje u tom
neslužbenom gospodarstvu i utvrditi tko
su mladi ljudi koji rade “na crno”, koji su
razlozi prihvaćanja rada na crno, u kojim
je djelatnostima ova pojava dominantno
prisutna te kakav je stav prema nezapo-
slenosti ovoga dijela mladeži. Na temelju
analize dobivenih rezultata skiciran je
profil tipičnog pripadnika mlade genera-
cije koji najčešće sudjeluje u nekom od
oblika sive ekonomije. Radi se o urba-
nim, zaposlenim ali i nezaposlenim mla-
dićima starije dobne skupine, sa završe-
nom srednjom školom (što je ujedno i
najprisutnija obrazovna skupina unutar
nezaposlene mladeži).

“Interesi i slobodno vrijeme mladih”
prilog je Vlaste Ilišin u kojemu je nasto-
jala ustanoviti distribuciju, hijerarhiju i
strukturiranost promatranih interesa i
aktivnosti u slobodnom vremenu, utjecaj
sociodemografskih, sociostrukturnih i so-
ciokulturnih obilježja mladih na interese
i slobodno vrijeme te promjene u ispitiva-
nim područjima koje su se zbile u promi-
jenjenim društvenim okolnostima. Auto-

rica polazi od hipoteze da su promjene
više zahvatile hijerarhiju nego strukturu
interesa i slobodnog vremena te da na in-
terese i slobodno vrijeme značajno utječu
sociokulturna i sociostrukturna obilježja
mladih. Dobiveni rezultati pokazuju da
su mladi danas primarno zainteresirani
za fenomene iz sfere privatnosti (prijat-
eljstva, poznanstva, zabava, razonoda,
seks, ljubav, putovanja), dok je istodobno
interes za sferu javnosti i tzv. velike ideo-
loške teme (politika, vojska, nacija) još
manji ako se komparativno gleda. I u
obrascima provođenja slobodnog vreme-
na nema bitnih promjena: najrašireniji je
urbani kulturni obrazac (izlasci u kafiće i
diskoklubove, druženja, tulum, ljenčare-
nje i odlasci na koncerte), dok se prava
polarizacija zbiva između onih koji zasu-
paju elitni i ruralni kulturni obrazac. Da-
kle, dominantna funkcija slobodnog vre-
mena i nadalje je zabava i razonoda, dok
su sadržaji koji potencijalno pridonose
razvoju ličnosti u drugom planu. I intere-
sne orijentacije i obrasci provođenja slo-
bodnog vremena mladih u određenoj
mjeri koincidiraju i po svom sadržaju i po
socijalnom profilu mladih – tako su, s
jedne strane, spoznajna i socijabilna inte-
resna orijentacija zajedno s elitnim i ur-
banim kulturnim obrascem, dok su na
drujoj strani tradicionalistička i kompeti-
cijska interesna orijentacija i ruralni kul-
turni obrazac provođenja vremena. Što se
tiče obilježja koja najviše diskriminiraju
mlade, i ovoga su puta to socioprofesio-
nalni i obrazovni status ispitanika, rezi-
dencijalni status te stupanj obrazovanja
oca, što upućuje na dominantan utjecaj
socijalizacijskih agensa i procesa.

U zaključnim razmatranjima naglašava-
vaju se i društveni kontekst i promjene
koje su se dogodile u Hrvatskoj u razdoblju
između dvaju komparirana istraživa-
nja. Nakon toga se daje rekapitulacija re-
zultata koji upućuju na osnovne promje-
ne koje su se u promatranom razdoblju

dogodile među mladima. Dobiveni su jasni indikatori koji upućuju da se ukupan društveni položaj mladih krajem devedesetih znatno promijenio u odnosu na komparabilno razdoblje (1986. i 1999.), a u nekim segmentima i pogoršao: porast nezaposlenosti, opadanje kvalitete svakodnevnog života i širenje potencijalno devijantnog ponašanja, što ukazuje da se tranzicijsko društvo pokazalo kao društvo naglašenog rizika i socijalne nesigurnosti. Postojeća individualizacija (povlačenje u privatnost i distanciranje od društvenih i političkih poslova) nije plod samo nepovoljnih društvenih okolnosti nego i pokazatelj procesa modernizacije znatnog dijela hrvatske mladeži, ali istodobno je na djelu i proces retradicionalizacije kod znatnog dijela hrvatske mladeži. Isto tako, pokazano je da mladi nisu homogena društvena grupa, što je inače osobina i svih većih društvenih grupa. Oni se znatno razlikuju s obzirom na pojedina socio-demografska obilježja, osobito s obzirom na stupanj obrazovanja, socioprofesionalni status, stupanj zrelosti, socijalno porijeklo, tip socijalizacije s obzirom na spolnu pripadnost, socijalni status, urbaniziranost uže sredine i razvijenost regije u kojoj žive. Ta ih sociokulturna i socio-strukturalna obilježja jasno diskriminiraju, što rezultira i njihovim diferenciranjem u prihvaćanju različitih vrijednosti i formiranja različitih sustava vrednota, kao i usvajanju različitih obrazaca ponašanja.

Knjiga grupe autora *Mladi uoči trećeg milenija* nastala je u kontekstu projekta *Društvene promjene i vrijednosti u Hrvatskoj* radenoga u Institutu za društvena istraživanja u Zagrebu. Knjiga je vrijedan doprinos boljem razumijevanju hrvatske društvene situacije, a osobito razumijevanju značajnog segmenta društva mladih. Ona daje sustavan uvid u hijerarhije i strukture vrijednosti mladih, koje su pratile društvene promjene što su se događale u Hrvatskoj. Od osobite je važnosti

primijenjeni komparativni pristup koji je omogućio da se utvrde razmjeri i prepoznata trend promjena koje su se u vezi s mladima dogodile u dva različita društvena konteksta – onoga iz sredine osamdesetih godina i ovoga tranzicijskog konteksta.

Ankica Marinović Bobinac

SOCIJALNA BUDUĆNOST HRVATSKE: KRŠĆANI, NACIJA, POLITIKA, EUROPA

Stjepan Baloban (ur.)

Zagreb: Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve/Glas Koncila, 2002., 228 str.

Ova knjiga sadrži: *Predgovor* (Stjepan Baloban), *Prigodom otvaranja socijalnih tribina Centra za promicanje socijalnog nauka Crkve HBK* (Josip Bozanić), *Socijalna budućnost Hrvatske: o budućnosti iz perspektive socijalnih nesigurnosti* (Siniša Zrinščak), *Socijalna budućnost Hrvatske: rad – supsidijarnost – solidarnost* (Stjepan Baloban), *Hrvatski katolički seniorat i "narodno jedinstvo" Srba, Hrvata i Slovenaca 1912–1918.* (Zlatko Matijević), *Odnos kršćana prema naciji: Crkva i nacionalni identitet 1941–2001.* (Franjo Šanjek), *Kršćanski identitet i politički angažman* (Špiro Marasović), *Može li se kršćanin baviti politikom?* (Anđelko Milardović), *Hrvatska na putu u europske integracije* (Ivan Devčić), *Nacionalni identitet i europske integracije* (Josip Jurčević), *Podaci o autorima, Popis korisnih knjiga i članaka o socijalnom nauku Crkve.*

U *Predgovoru* Stjepan Baloban govori o izazovima s kojima se Hrvatska suočava u 21. stoljeću i koji, osim naslijeđa rata,